

**IZVEŠTAJ GLAVNOG KOMESARA U OPERATIVNOJ ZONI
»JADRANSKO PRIMORJE« OD 20. DECEMBRA 1944. RAJHSLAJTERU MARTINU BORMANU O RAZGOVORIMA U ZAGREBU SA FON VAJKSOM, PAVELICEM I DRUGIMA U VEZI PROBLEMA EVAKUACIJE USTAŠKIH PORODICA I LIČNIM ZAPAZANJIMA O UCESNICIMA RAZGOVORA¹**

Previs , Lični štab rajhsfirera SS
Uprava arhiva

Telegram

Akt Nr. pov. 120

NSDAP.³ Uprava područja Koruške
Gaulajter

Glavni komesar u Operativnoj zoni
»Jadransko primorje«

Celovec, 20. 12. 1944. godine
FS br. 4673 21.04 čas

O d m a h predati! _____ P o v e r l j i v o !

Za
rajhslajtera Martina Bormana⁴
Firerov Glavni stan

Poštovani rajhslajtere!

Pre nekoliko dana sam, zajedno sa Iberrajterom⁵, bio u Zagrebu. Razgovarali smo sa Kamerhoferom⁶, Kašcom⁷, Vajk-

¹ Snimak overenog prepisa telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 25266586—7.

² Četvrtasti pečat primaoca.

³ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionalsooijalistička nemačka radnička partija).

⁴ Martin Bormann, Reichsleiter und Leiter der Parteikanzlei (rajhslajter i šef partijske kancelarije). Bio je jedan od vodećih partijskih funkcionera nemačkog Trećeg Rajha. Poginuo je početkom maja 1945, ptni pokušaju bekstva iz firerovog Glavnog stana (bunkera) u Berlinu. Međutim, i dandanas postoje verzije da je Martin Borman uspeo da pobjegne i da živi, pod tuđim imenom, u nekoj od jiužnoameričkih država.

⁵ Ueberreither Siegfried (Zigfrid). Bio je gaulajter u Gracu.

⁶ Konstantin Kammerhafer. Bio je tada u činu SS-gruppenfirera i na dužnosti komandanta SSS policije bezbednosti i opunomoćenika rajhsfirera SS za Hrvatsku (Beauftragter des Reichsführer SS für Kroatien).

⁷ Zigfrid (Siegfried Kasche). Tada je imao čin SA-obergroupenfirera i nalazio se na dužnosti nemačkog poslanika u Hrvatskoj. Bliže o njemu vidi dok. br. 12.

som⁸, a posetili smo i poglavnika.⁹ Glavna tema bila je evakuacija Hrvata koji su prijateljski naklonjeni Nemcima, u slučaju da se ova oblast napusti.¹⁰ Osim toga smo se dogovorili o svim ostalim aktuelnim pitanjima. Ovim vam iznosim moje utiske radi Vaše lične informacije:

- 1.) Čini mi se da je najpozitivnija ličnost grupenfirer Kammhofer. On vidi situaciju jasno, realistično, i ne procenjuje samo vojnu situaciju, već i situaciju borbe sa partizanima. On smatra da je neophodno potrebno preventivno podizanje odbrambene linije Senj — Zagreb, ima i naloge od rajhsfirera, ali ne može da ih izvrši, jer je većina njegovih trupa, okruglo 30.000 ljudi, ustupljena vojnim snagama i kod Osijeka učestvuju u borbama.¹¹
- 2.) Kaše zastupa Rajh kao u vreme najdubljeg mira, čak i tamo gde izgleda da postoji bolji uvid, nema nikakvu inicijativu i poziva se na naređenja svog šefa resora. On se brižljivo trudi da čuva suverenitet hrvatske vlade, čak i nasuprot ratnim potrebama. Lično vrlo drugarski i simpatičan.
- 3.) Vajks, jedan otmen, umoran, stari gospodin, bez inicijative, nema celokupan pregled situacije, koju vidi samo sa vojne strane, stalno ukazuje na naređenja od gore i izgleda da kod podnošenja svojih izveštaja na gore ne razvija nikakvu inicijativu. U celini uzevši, najslabiji utisak iz cele posete Zagrebu. I njegov štab je istog kvaliteta, samo šef štaba se ističe iznad njih;¹² izgleda da je beznadno sa ovim rukovodstvom uspešno se suprotstaviti revolucionarnim, inicijativnim i aktivnim metodama maršala Tita.

⁸ Maiksümillijain, Bliže o nijemu vidi dok. br. 14.

⁹ Anite Pavelić

¹⁰ U vezi problema evakuacije Hrvata prijateljski naklonjenih Trećem Rajhu, misli se na ustaše d članove njihovih porodica. Taiko se u depeši Iberrajtera od 7. decembra 1944. iznosi podatak da se u NDH nalazi oko 60—80.000 ustaša, pri čemiu 'treba računati i na oko 200.000 članova porodica (AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 2526594).

Inače, na ovu depešu Iberrajtera odgovorio je, 20. decembra 1944. lično Hajnrih Himler, rajhsfirer SS i komandant rezervne vojske (Befehlshaber d. Ersatzheeres), i, između ostalog, rekao da »mi sve izbeglice, ikoje beže u Rajh od boljševizma, moramo primiti, ima fcalko to za nas bilo teško« (AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 2526593).

¹¹ Misli se na borbe na Dravi i u Baranji, te u pozadini fronta u širem rejoiniu Osijeka. Bliže o tome viidi tom V, knj. 37, dok. br. 35; Grupa autora, *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije*, str. 417—419.

¹² Načelnik štaba k^ta Jugoistoka tada je bio generaknaijor Hajnc Goldenfelt.

- 4.) Poglavnik, raspoložen, duhovit, u razgovoru se bez izuzetka pozitivno izjašnjava za Rajh, izgleda da hladno procenjuje situaciju i doslovno je izjavio da se nada da će moći da drži grad Zagreb. Njemu je i jasno da mnogo više i ne poseduje. Sledećeg dana je poslao svoju ženu za Nemačku, što može da je dokaz njegove lojalnosti. No čovek ne sme da zaboravi da je kod divljih naroda uvek bilo uobičajeno da stave supruge na raspolaganje kao taoce, da bi se potom one ostavile na cedilu. Imam utisak da bi se sa poglavnikom mogle izvesti neke stvari, kada bi se sa njim govorilo smelom krepkošću. Sve u svemu, u ovom području nedostaje jasna vrhovna vojna komanda, koja se tako blagotvorno pojavljuje na komandnom području general-feldmaršala Keselringa.¹³

Potp. Rajner¹⁴

Hajl Hitler!

F. d. R. d. A.

¹³ Albert Kessakiing. Bio je u to vreme komandant Jugozapada i ujedno Grupe armija »C« u Italiji. Po presudi britanskog vojnog suda, osuđen je 6. maja 1947. na smrt; u oktobru 1947. kazna mu je zamenjena doživotnom robijom; 20. jula 1952. otpušten je iz zatvora zbog bolesti; 23. oktobra 1952. pomilovan (*Die Höheren Dienststellen der deutschen Wehrmacht 1933—1945*, str. 126).

¹⁴ Frederik

¹⁵ Nečitak potpis.